

Ekranizam

Kralj, Silvija

Undergraduate thesis / Završni rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:133852>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-12-30**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Silvija Kralj

EKRANIZAM

Završni rad

Zagreb, rujan, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ

Silvija Kralj

EKRANIZAM

Završni rad

Mentor rada:

Prof. dr. sc. Maša Malenica

Zagreb, rujan, 2024.

Sadržaj

1. UVOD	2
1.1 Cilj rada.....	2
1.2. Struktura rada.....	3
2. AUTIZAM	4
2.1 Povijest autizma.....	4
2.2. Obilježja spektara autizma	5
2.3. Ostali poremećaji iz spektra autizma	5
2.3.1. Atipični autizam	5
2.3.2. Rettov poremećaj	6
2.3.3. Aspergerov sindrom	6
2.3.4. Dezintegrativni poremećaji u djetinjstvu (Hellerov sindrom)	7
2.3.5. Poremećaj hiperaktivnosti povezan s duševnom zaostalošću i stereotipnim pokretima	8
2.3 Rana prevencija poremećaja iz autističnog spektra	8
3 STILOVI RODITELJSTVA	11
3.1. Stilovi roditeljstva.....	11
3.1.1 Autoritarni stil roditeljstva	12
3.1.2 Permisivni stil roditeljstva	13
3.1.3 Autoritativni stil roditeljstva	13
3.1.4 Indiferentni stil roditeljstva.....	14
3.1.5 Prezaštitnički stil roditeljstva	14
4 EKCRANIZAM	16
4.1 Utjecaji ekrana na djecu najranije dobi.....	16
4.2 Utjecaj ekrana na djecu predškolske dobi (2-7 godina).....	18
4.3. Utjecaj ekrana na djecu rane dobi s razvojnim odstupanjima i poteškoćama	19
4.4 Poteškoće interpretacije sadržaja s ekrana u stvarni svijet	21
4.5 Povezanost utjecaja ekrana i interakcije roditelja sa djecom	22
4.6 Uloga odgojitelja.....	23
ZAKLJUČAK	26
LITERATURA	27

SADRŽAJ S KLJUČNIM RIJEČIMA

U današnjem svijetu digitalna tehnologija je toliko dobila na značaju zbog svoje lake dostupnosti zbog čega su djeca zamijenila svoju igru i igračke sa televizijskim sadržajima i ostalim ekranima. Djeca su izložena već od najranije dobi, no prečesto korištenje raznih ekrana može dovesti do ozbiljnih problema u svim područjima dječjeg razvoja. O utjecajima ekrana i ostalih digitalnih tehnologija govori se sve češće, najviše putem medija, dok znanstveni radovi i podaci u tom području su još uvijek šturi. Ekranizam je termin koji je prisutan kod stručnjaka kao što su logoped, psiholog i ostalih srodnih struka, a opisuju ga kao ovisnost o ekranima, što naposljetku izaziva poremećaj kao takav. Također, navodi se da u prve tri godine djetetova života, kada je dijete najosjetljivije, prekomjerno konzumiranje ekrana može dovesti do mijenjanja strukture mozga na negativan način. Nadalje, prema istraživanjima koja su pratila djecu mlađu od dvije godine, navode povezanost između dobi u kojoj su djeca bila izložena ekranima s njihovim jezičnim vještinama u kasnijoj dobi, odnosno, djeca koja su ranije bila izložena ekranima, imala su slabije razvijene govorne i kognitivne vještine.

Ključne riječi: ekranizam, autizam, digitalna tehnologija, predškolska dob

CONTENT WITH KEYWORD

In today's world, digital technology has gained so much importance due to its easy accessibility, which is why children have replaced their games and toys with television content and other screens. Children are exposed from an early age, but too frequent use of various screens can lead to serious problems in all areas of child development. The influence of screens and other digital technologies is being discussed more and more often, mostly through the media, while scientific papers and data in this area are still scarce. Screenism is a term that is present among professionals such as speech therapists, psychologists and other related professions, and they describe it as an addiction to screens, which ultimately causes a disorder as such. Also, it is stated that in the first three years of a child's life, when the child is most sensitive, excessive consumption of screens can lead to a change in the structure of the brain in a negative way. Furthermore, according to studies that followed children under the age of two, they report a correlation between the age at which children were exposed to screens with their language skills at a later age, i.e. children who were exposed to screens earlier had less developed speech and cognitive skills.

Keywords: screenism, autism, digital technology, preschool age

1. UVOD

U današnje vrijeme sve je više tehnologije u domovima obitelji kojom se koriste djeca od najranije dobi. Sve je veći rast izloženosti ekranima u obiteljima, a time i zabrinutost zbog utjecaja na djecu i obitelj općenito. Istraživanja u ovom području prisutna su od prve pojave ekrana u domovima, odnosno prisustvom televizora kao prvog masovnog ekrana u kućanstvu (Roje Đapić, 2020). Kao što je spomenuto, djeca su okružena medijima i tehnologijom od najranijeg djetinjstva, pa su time i njihove potrebe i interesi za medijskim sadržajima sve jači. Uveo se novi termin "ekranizam" koji se odnosi na negativan utjecaj ekrana na mozak, posebno kod male djece mlađe dobi. Često se ekranizam naziva i „digitalnim autizmom“. Vrlo je važno da roditelji odgovorno i pravilno procjenjuju primjerenost sadržaja koji su djeci dostupni u svakom trenutku (Tomljenović, Ilej i Banda, 2018). Ekрани i njihov sadržaj određuju oblike ponašanja, razmišljanja i načine komuniciranja djece od najranije dobi. Upravo zato se djeca i adolescenti smatraju pretežito osjetljivom vrstom medijske industrije jer su još u fazi izgradnje stavova, usvajanja normi ponašanja, ali i zbog nedostatka dovoljno razvijene emocionalne i moralne sposobnosti (Potter, 2014). Zbog izloženosti ekranima, dječja se igra izrazito promijenila. Primjerice, simbolička igra postaje igra u kojoj djeca preuzimaju igračke i simbole iz televizijskog sadržaja, dok su ranije simboli bili osobe iz djetetove okoline. Prema Blanuša Trošelj (2014) gledanje televizije smanjuje vrijeme u kojem se djeca igraju, ali i promjenu okruženja i sadržaj same igre. Nadalje, djeca u odgojno-obrazovne ustanove, ali i druga okruženja donose igračke ili predmete koji su vezani za određene televizijske ili ekranske sadržaje.

1.1 Cilj rada

Cilj ovog završnog rada je dublje prikazati probleme i razne poteškoće kod djece koji su uzrokovani korištenjem raznih vrsta medija na velikim i malim ekranima te osvijestiti važnost potpore i podrške djeci i roditeljima, ali i njihovim odgojiteljima.

1.2. Struktura rada

Rad se sastoji od 5 cjelina: uvod, autizam, tipovi roditeljstva, ekranizam i zaključak. U uvodnom dijelu prikazan je kratak uvid u temu rada te dan pregled sadržaja i strukture navedene teme.

Drugo poglavlje „Autizam“ objašnjava sam pojam autizma, njegovu povijest i obilježja. Osim autizma, navedeni su i ukratko opisani najčešći oblici iz poremećaja spektra autizma.

Treće poglavlje pod naslovom „Stilovi roditeljstva“ opisuju pojam i ulogu roditelja u razvoju djece. Razlikuje se nekoliko stilova roditeljstva od kojih je svaki stil pobliže razrađen. Isto tako, u tom je poglavlju prikazana tablica usporedbe značajki odgojih stilova te prikaz slike u kojoj je vidljiv utjecaj spomenutih stilova na osobine djece.

U četvrtom poglavlju detaljnije je opisan pojam „Ekranizam“. Prikazane su njegove karakteristike, njegov utjecaj na razvojna područja i djecu općenito.

Zaključno područje sadrži sva razmatranja koja su proizašla iz teorijskog dijela završnog rada.

Na kraju samog završnog rada nalazi se popis korištene literature, popis tablica, slika i grafova.

2. AUTIZAM

„Autistični poremećaj pervazivni je razvojni poremećaj koji počinje u djetinjstvu, većinom u prve tri godine djetetova života, zahvaća sve psihičke funkcije i traje cijeli život.“ (Bujas-Petković, Frey Škrinjar, 2010, str. 6).

Autizam je poremećaj koji se sve češće pojavljuje u prve tri godine života kod djece i traje cijeli život. Autizam dolazi od grčke riječi authos, a značenje mu je sam. Oblik autizma može biti blaži ili teži. Pervazivni razvojni poremećaji su velika, raznolika skupina poremećaja rane dječje dobi, nije im poznata etiologija, no riječ je o složenome razvojnem poremećaju središnjeg živčanog sustava (Grgurić i sur., 2018).

2.1 Povijest autizma

Termin „autizam“ uveo je švicarski psihijatar Eugen Bleuler 1911. godine, a njime je opisao ponašanje shizofrenih bolesnika koji se povlače u vlastiti svijet, u okruženju smanjuju interakcije s ljudima i prepuštaju raznim mislima (Remschmidt, 2009.). Prvi slučaj autizma opisao je liječnik Jean Gaspard Itard 1801. godine. Opisao je dječaka Viktora koji je pronađen u šumi u južnoj Francuskoj. Viktor se nije ponašao civilizirano, hodao je četveronoške, nije imao sposobnost razlikovanja toplog od hladnog. Nakon nekoliko tjedana provedenih u Parizu, odvezen je na “znanstveno promatranje“ što je privuklo interes javnosti. Kod Viktora su uočena neobična ponašanja, zbog čega je njegovo stanje proglašeno duševnom zaostalošću zbog izgubljenog interesa. Neobična ponašanja odnosila su se na prazan pogled, neartikuliran zvuk glasa, nesposobnost održavanja pažnje. Za “divljeg dječaka“ zainteresirao se liječnik Jean Marie Itard, koji je započeo ponovo rad nad dječakom kako bi ga napravio „normalnim“. (Nikolić, 2000). Lorna Wing je osamdesetih godina 20. stoljeća uvela naziv autistični kontinuum ili autistični spektar za sve poremećaje u razvoju u ranoj dječjoj dobi, koji obuhvaćaju gotovo sve psihičke funkcije. Osnovna obilježja autističnog poremećaja prema Kanneru su: nedostatak mašte, dobro pamćenje, normalan tjelesni izgled, stereotipne igre, ustrajnost o poštovanju određenog reda, nemogućnost uspostavljanja normalnog kontakta s djecom, roditeljima i drugim ljudima te kašnjenje u razvoju (Bujas-Petković, sur, 2010).

2.2. Obilježja spektara autizma

Spektri autizma obilježeni su različitostu u sveopćem funkcioniranju, a njihova karakteristika je skup teškoća u područjima komunikacije, socijalnih vještina te posebnosti u mišljenjima, ponašanjima i interesima. Svako dijete je individualno pa su stoga njihove sposobnosti i potrebe individualne u odgojno-obrazovnom sustavu. Razlikujemo djecu s većom i manjom potrebom za bliskošću i interakcijom s drugim vršnjacima. Navedeno ima direktan utjecaj na učenje, razmišljanje i razumijevanje. Vrlo često su prisutne teškoće pažnje, govorno-jezične teškoće, intelektualne teškoće i teškoće senzorne integracije zbog čega je poželjno prilagođavanje obrazovnog procesa. Dječja motivacija veoma je važna i zbog toga je u radu vrlo bitno različite aktivnosti i zadatke prilagoditi njihovim interesima. Često su interesi djece s poremećajem iz autističnog spektra suženi, a s druge strane toliko bogati znanjem o nekoj specifičnoj temi koja im predstavlja glavni poticaj za interakciju.

2.3. Ostali poremećaji iz spektra autizma

Uz autizam u posebne dijagnostičke kategorije ubrajaju se i mnogi poremećaj od kojih se mogu izdvojiti: atipični autizam, Rettov poremećaj, Aspergerov poremećaj, Dezintegrativni poremećaji u djetinjstvu (Hellerov sindrom) i Poremećaj hiperaktivnosti povezan s duševnom zaostalošću i stereotipnim pokretima.

2.3.1. Atipični autizam

Pojmove “atipično dijete“ i “atipičan razvoj“ u dječju psihijatriju uvodi 1955. godine psihoanalitičarka Beata Rank. Atipični autizam karakterizira se kao posebna kategorija pervazivnih razvojnih poremećaja, koji ima svojstva autističnog poremećaja, ali ne zadovoljava sve dijagnostičke kriterije. Ono što se može pronaći kao sličnosti sa autizmom je povlačenje od ljudi, upotrebljavanje jezika na nekomunikativan način, rituali, bez ili malo kontakta oči u oči, stereotipije, izljevi ljutnje, povlačenje u svoj svijet fantazije te ravnodušnost (Bujas Petković i sur., 2010).

2.3.2. Rettov poremećaj

Rettov poremećaj javlja se isključivo kod djevojčica. U početku liči na autizam, ali se ipak razlikuje jer kod njega postoji normalan razvoj do početka bolesti. Nakon toga dolazi do stagnacije u dobi od 7 do 18 mjeseci života. U dobi od prve do četvrte godine dijete postupno počinje gubiti vještine, sposobnosti i komunikaciju koje je do tada steklo, primjerice govor, ponavljajući pokreti ruku bez svrhe. Ako je dijete naučilo puzati, ono prestaje to raditi, usporeno je i nema interesa za okolinu. Također gubi sposobnost za održavanje ravnoteže pa na taj način i stajanje na nogama kasni (Bujas Petković i sur., 2010). Poremećaj se jasno vidi u dobi od godinu i pol zbog raznih simptoma kao što su loša komunikacija, zastoj u razvoju grube i fine motorike, dijete gubi interes za okolinu, postupno se zatvara u svoj autistični svijet. Nakon toga dolazi do postupnog i djelomičnog oporavka, međutim pojavljuju se epileptični napadaji. (Dodig-Ćurković, 2013).

2.3.3. Aspergerov sindrom

Hans Asperger bio je austrijski pedijatar koji je 1944. godine opisao djecu s urednom inteligencijom, urednim jezičnim razvojem, suženim interesima, siromašnom ekspresijom te razumijevanjem neverbalne komunikacije, fizički nespремnima i bez pokazivanja empatije. Aspergerov sindrom je razvojni poremećaj iz kategorije pervazivnih razvojnih poremećaja. Obilježen je brojnim poteškoćama vezanim uz socijalnu interakciju, poteškoćama komunikacije te uskim i specifičnim interesima. Glavno obilježje koje ovaj sindrom razlikuje od autizma je to što se radi o populaciji prosječne i iznadprosječne inteligencije te dobrih ekspresivnih jezičnih sposobnosti. Problemi koji se pojavljuju prilikom socijalnih interakcija su:

- Nedovoljno razumijevanje neverbalnih signala i emocija
- Nerazumijevanje sarkazma, ironije i metafora
- Nemogućnost započinjanja spontane konverzacije
- Nemogućnost apstraktnog razmišljanja
- Razvojno neprikladni interesi (Šimleša, Ljubešić, 2009).

Aspergerov sindrom može se primijetiti i pratiti još u predškolskom razdoblju, ali najčešće se prepoznaje kad dijete krene u školu jer tada treba udovoljiti određenim zahtjevima okoline,

primjerice sjediti mirno ili slušati drugu djecu. U usporedbi s autizmom, djeca s ovim sindromom svjesna su drugih ljudi i iskazuju interes prema njima (Volkmar, Klin, 2000). Svoju potrebu za približavanjem drugoj djeci pokazuju na neprikladan i ekscentričan način. Nenamjerno krše socijalna pravila zbog toga što teško prepoznaju koje socijalno pravilo bi trebali upotrijebiti u kojoj situaciji. Upravo iz tog razloga potrebno ih je educirati u tom području. Vrlo teško imenuju i razumiju različite emocije, kako svoje, tako i tuđe. Međutim, na formalan način veoma dobro opisuju osjećaje i namjere drugih ljudi (Klin, 2006). Zanimljiva činjenica je da djeca s Aspergerovim sindromom imaju ograničen interes na prikupljanje faktografskog znanja o nekom području, kao naprimjer matematika, zemljopis, povijest ili neki drugi segment iz svakodnevnog života. Teme se vrlo često mijenjaju s vremenom, ali obično dominiraju njihovim životima. Interesi u ranoj dobi djece mogu se činiti razvojno prikladnima, ali kako vrijeme prolazi, tako dijete usvaja golemu količinu informacija o interesnoj temi (Volkmar, Klin, 2000).

2.3.4. Dezintegrativni poremećaji u djetinjstvu (Hellerov sindrom)

Dezintegrativni poremećaj je poremećaj koji se pojavljuje između treće i pete godine, a kod tog poremećaja dolazi do propadanja svih psihičkih funkcija djece (Bujas-Petković i sur., 2010). Javlja se nezainteresiranost za okolinu, ne reagiraju na vanjske stimulanse, izgledaju izgubljeno, dolazi do potpunog gubitka govora i nemogućnosti razumijevanja tuđeg. Gubi se inteligencija, djeca postaju anksiozna, razdražljiva, gube stečenu kontrolu crijeva i mjehura te počinju pokazivati znakove demencije (Remschmidt, 2009). Neki od dijagnostičkih kriterija za Hellerov sindrom su:

- Normalan razvoj tijekom prve dvije godine djetetova života sa odgovarajućom verbalnom i neverbalnom komunikacijom, igrom i socijalnim odnosima
- Prije desete godine života značajan klinički gubitak na bar dva i više područja kao što su socijalne vještine, jezično izražavanje i razumijevanje, motoričke sposobnosti i vještine, igra ili kontroliranje sfinktera
- Abnormalno funkcioniranje na bar dva područja kao što su: kvalitativno oštećenje socijalnih interakcija (na primjer oštećenje neverbalnih načina ponašanja, izostanak razvijanja odnosa s vršnjacima, bez socijalne ili emocionalne uzajamnosti), kvalitativno oštećenje komuniciranja (primjerice govorni jezik kasni ili se uopće ne razvija), dijete

nije sposobno započeti ili održati komunikaciju, stereotipno upotrebljavanje jezika, izostanak igri pretvaranja), ograničeni i stereotipni modeli ponašanja.

- smetnja nije ništa bolje opisana kao neki drugi pervazivni razvojni poremećaj ili shizofrenija (Bujas -Petković, Frey Škrinjar 2010).

Ovaj sindrom je češći kod dječaka, ali se može pojaviti i nakon preboljenih ospica, povezati i s cerebralnim oštećenjem i psihosocijalnim stresom (npr. u slučaju hospitalizacije, odvajanje od majke). Liječenje ne postoji, a manje od četvrtine bolesnika može govoriti, dok polovica njih ostaje nijema do kraja života. U kasnijim stadijima može doći do neuroloških ispada koji dovode i do prerane smrti (Remschmidt, 2009).

2.3.5. Poremećaj hiperaktivnosti povezan s duševnom zaostalošću i stereotipnim pokretima

Poremećaj hiperaktivnosti povezan s duševnom zaostalošću i stereotipnim pokretima je dijagnoza koja je određena za djecu koja imaju teška intelektualna oštećenja (mentalnom retardacijom), a glavni problem je hiperaktivnost koja se obično nakon adolescentne dobi smiruje (Bujas Petković i Frey Škrinjar, 2010).

2.3 Rana prevencija poremećaja iz autističnog spektra

Nastanak autističnog poremećaja često se povezivao s prenatalnim i postnatalnim oštećenjima, ali i sa starijom dobi roditelja. (Grgurić i sur., 2018). U suvremenom konceptu rane intervencije stručni rad usmjeren je prema djetetovoj obitelji i okolini jer oni stvaraju preduvjete za osnaživanje razvoja djeteta i sprječavanja neželjenih problema koji bi mogli ugroziti obrazovanje djeteta. Ranom intervencijom nastoji se povećati potrebna podrška i pomoć djetetovog razvoja, ali i kvaliteta života cijele obitelji. (Epley i sur., 2011., prema Milić Babić i sur., 2013). Nadalje, ono što se u biti pokušava jest što ranije pružiti djetetu uključivanje u proces rehabilitacije te pružanje podrške roditeljima i obitelji. Rehabilitacija se odnosi na osposobljavanje djeteta koje ima teškoće u razvoju do potpune emocionalne, radne, fizičke samostalnosti (Stojčević-Polovina, 1998.). Također, nastoji se postići maksimalan potencijal djeteta u emocionalnom, kognitivnom i socijalnom području, ali i potaknuti njegov optimalan razvoj (Sabolić, 2006). Sve složeniji obrasci ponašanja nastaju kao rezultat složenog međudjelovanja bioloških procesa. Članovi obitelji mogu pomoću intuicije prepoznati koji su

interesi djeteta i što ga zanima pa na taj način zadovoljavaju djetetove tjelesne i psihičke potrebe, ali i time se potiče njegov cjelokupan razvoj. No, intuicija kao takva nije dovoljna za razvoj djece s teškoćama jer oni ne mogu iskoristiti stimulaciju iz okoline zbog njihova obilježja živčanog sustava. U našoj zemlji djeca s poremećajem iz autističnog spektra su najslabije zbrinuta. Oni su tjelesno dobro razvijeni, ali imaju specifične načine primanja i obrade informacija, zbog čega su potrebna znanja koja imaju stručnjaci (Brajković, 2020). S razvojem komunikacijskih i socijalnih vještina smanjuje se nepoželjno ponašanje, primjerice agresivnost i stereotipije, ali se i povećava sposobnost da s vršnjacima ostvaruju komunikaciju. Nacionalno vijeće za istraživanje izdvaja nekoliko prioriteta za podučavanje djece s poremećajem iz autističnog spektra, a to su:

- *Funkcionalna, spontana komunikacija*

Ova komunikacija mora se ostvarivati tijekom cijelog dana, a smatra se najvažnijim aspektom učinkovitih programa za osobe iz autističnog spektra.

- *Podučavanje u različitim kontekstima*

Ovdje se izdvajaju tri ključna aspekta učinkovitosti, a to su: dobro i uredno definirani planovi koji ovise o djetetovom stupnju razvoja, kontinuirano praćenje napretka kod djece i prilagodba sadržaja i ritma podučavanja za povećanje uspjeha te primjena stečenih vještina za njihovo učinkovito održavanje u svakodnevnim rutinama.

- *Podučavanje igre*

Sve igre je poželjno prilagoditi djetetu i igri s vršnjacima jer se time na najoptimalniji način razvija socijalni razvoj te uključivanje djeteta u planiranje igre zarad poboljšanja komunikacijskih vještina.

- *Pozitivni pristup nepoželjnom ponašanju*

Potiče analizu ponašanja te nudi alternativu za nepoželjno ponašanje.

- *Funkcionalne akademske vještine*

Navodi se važnost smislenih i funkcionalnih vještina, odnosno njihovo primjenjivanje u svakodnevnom životu. Nadalje, važno je zapitati se kako će pojedine aktivnosti za podučavanje vještina utjecati na funkcioniranje djeteta u svakodnevnom životu.

- *Podučavanje i održavanje kognitivnih ciljeva u prirodnom kontekstu*

Poželjno je da su djeca uključena u smislene aktivnosti prilagođene njihovoj dobi koje će biti funkcionalne i praktične u različitim aspektima. Najbolja je praksa podučavanje u prirodnom kontekstu koji će omogućiti poticanje djetetove motivacije i izbora (Nikolić, 2000).

3 STILOVI RODITELJSTVA

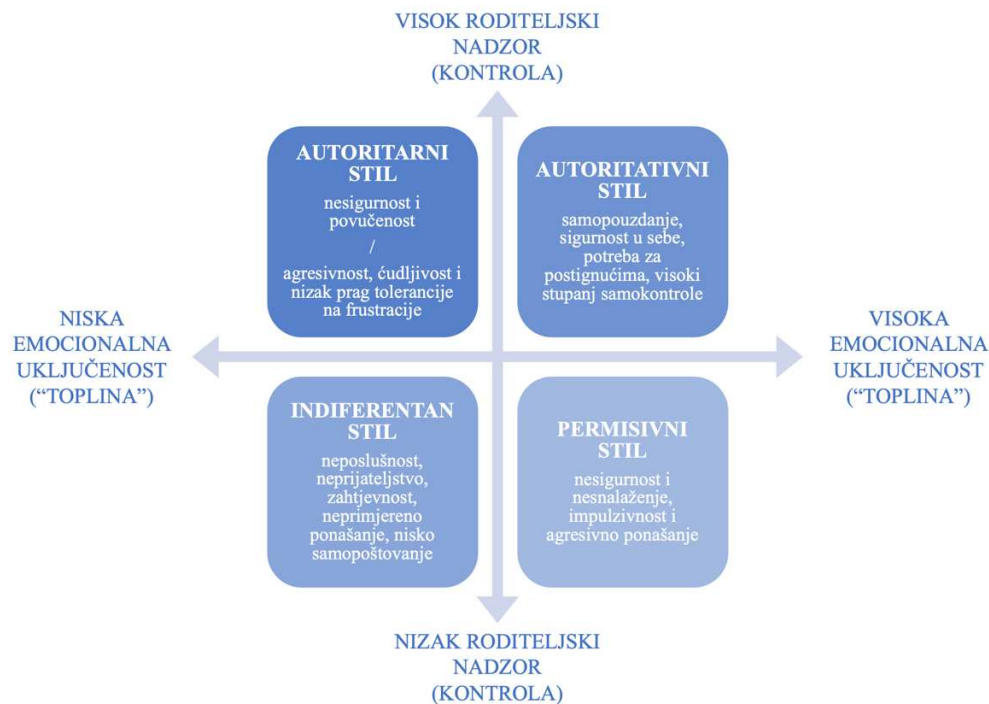
Roditeljstvo je jedna uloga u životu koja je sastavljena od niza vještina i aktivnosti kojima se koriste odrasle osobe kako bi brinule i odgajale djecu (Ljubetić, 2007). Ponašanje roditelja uvjetuje ponašanje djece koje je praćeno ravnotežom samostalnosti i društvenosti. Navedeno je kako roditelji mogu biti bitan i rizičan faktor u dječjem životu, Zbog izostanka nadzora i neprimjerenih postupaka u odgoju oni direktno utječu na nastanak poremećaja u ponašanju. Djetetove zadovoljene potrebe čini temelj učenja i razvoja svakog djeteta, a suradnički odnosi, odnosno boravak u vrtiću, utječu na razvoj samokontrole i emocionalne stabilnosti (Sabolović, 2008).

3.1. Stilovi roditeljstva

Stilovi roditeljstva su kombinacije ponašanja roditelja koja se pojavljuju u raznim situacijama, stvarajući odgojnu klimu (Berk, 2015). Prema mnogim istraživanjima govori se o dvije temeljne dimenzije roditeljstva, a to su emocionalnost i kontrola (Maccoby i Martin, 1983; prema Brajša Žganec, 2003). Dimenzija emocionalnosti odnosi se na roditeljsku toplinu i razumijevanje, ali i pružanje ljubavi, podrške, emocija i ohrabrenja djeci. Dimenzija kontrole odnosi se pak na nadzor i kontrolu i zahtjeve roditelja prema djeci. Možemo podijeliti, prema dimenzijama, stilove roditeljstva na četiri tipa, a to su autoritarni, autoritativni, permisivni ili popustljivi, indiferentni ili zanemarujući. Isto je prikazano na slici 1.

Slika 1

Utjecaj stilova na osobine djece (izrada autora prema: http://os-ludbreg.skole.hr/kutak_za_roditelje)

3.1.1 Autoritarni stil roditeljstva

Autoritaran (kruti) stil roditeljstva je odgojni stil u kojem roditelji pružaju malo topline, podrške i ljubavi djeci, dok im postavljaju velike zahtjeve i imaju velika očekivanja. Provode strogi nadzor i kontrolu (Čudina Obradović i Obradović, 2006). Roditelji koji provode takav stil roditeljstva su jako hladni, odbacujući, kritiziraju svoju djecu, naređuju im (Berk, 2015.). Također, taj stil obilježava i to da su roditelji beskompromisni, ne dopuštaju djeci da preuzmu inicijativu ili čak da iskažu svoje mišljenje, pogotovo ako se ne slaže sa njihovim (Stevanović, 2000). Provode i razne načine kažnjavanja, bez davanja objašnjenja za pravila i zahtjeve. Ciljevi su im da djeca budu poslušna i da imaju razvijenu samokontrolu. Roditelji se predstavljaju kao autoritet koji je sklon čak i tjelesnom kažnjavanju ako dijete ne poštuje njihova pravila.

Kako bi postigli svoju kontrolu nad djecom, često viču, prijete djeci i kritiziraju ih. Nadalje, roditelji se ne koriste ni razgovorom što negativno utječe na dijete pa stoga djeca budu najčešće bez samopouzdanja, samopoštovanja, nesretna, čestih promjena raspoloženja, nervozna i vrlo razdražljiva. (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

3.1.2 Permisivni stil roditeljstva

Kako je navedeno, autoritarni stil odgoja zahtjeva veliku kontrolu i poslušnost djece, dok za razliku od njega permisivni stil odgoja obilježava pretjerana popustljivost roditelja. Permisivni roditelji pružaju toplinu djeci, ali im dopuštaju samostalno donošenje odluka. (Oyserman i sur., 2005; prema Berk, 2015). Dakle, roditelji prihvaćaju djecu, međutim nemaju nikakvu kontrolu nad njima i ne postavljaju djeci granice (Baumrind, 1971; prema Brajša-Žganec, 2003). Nadalje, roditelji ovog stila pružaju djeci preveliku količinu slobode i ispunjavaju im sve zahtjeve i žele što dovodi do nesigurnosti kod djece, a samim time potiče se i impulzivnost i agresivno ponašanje (Čudina-Obradović i Obradović 2006). Ovaj tip roditeljstva ne omogućava djeci stjecanje normi ni poštivanje pravila. Na primjer, djeca permisivnih roditelja mogu sama odlučiti kada će jesti koji obrok, kada će ići na spavanje, nemaju zadano obavljanje kućanskih poslova, nije im određeno vremensko razdoblje gledanja televizije ili drugih ekrana (Berk, 2015).

3.1.3 Autoritativni stil roditeljstva

Autoritativni (demokratski) stil roditeljstva je stil u kojem roditelji pružaju emocionalnu toplinu dok istovremeno imaju čvrste kontrole. Oni koji djecu odgajaju ovim stilom imaju i postavljaju velike zahtjeve prema djetetu, ali je sve prema djetetovoj dobi, određuju granice i imaju nadzor nad njima, no topli su i pružaju potporu djeci. (Čudina Obradović i Obradović, 2006). Dakle, može se reći da su takvi roditelji brižni, osjetljivi na potrebe svoje djece, ali s druge strane postavljaju jasne granice. (Vasta i sur., 1998). Roditelji sa djecom uspostavljaju bliske i ugodne odnose. Oni vrše čvrstu i razumnu kontrolu nad djecom, ustraju u tome da njihovo dijete ima adekvatnu zrelost. Nadziru što im djeca rade, gdje su, upotrebljavaju trenutke kako bi učili dijete. Također, vrlo im je bitna komunikacija s djetetom jer ih pomoću toga potiču na izražavanje vlastitih želja, misli i osjećaja. Što se tiče pravila i granica, uvijek su djeci vrlo pomno objašnjena. Oni postupno daju djeci slobodu i autonomiju tako da djeca postupno sama počinju odlučivati u područjima u kojima su spremni donositi samostalne odluke. Ovaj stil je povezan u budućnosti kroz mnoge aspekte, primjerice visoko samopoštovanje, suradnja, razvijena samokontrola, moralna i socijalna zrelost, optimizam, dobar školski uspjeh i ustrajnost u raznim zadacima (Berk, 2015). Dakle, djeca koja žive u ovakvim obiteljima gdje

roditelji provode ovaj tip roditeljstva su spontana i slobodno izražavaju svoje vlastito mišljenje i emocije (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Može se zaključiti da je to najpovoljniji stil roditeljstva.

3.1.4 Indiferentni stil roditeljstva

Indiferentni (zanemarujući) stil roditeljstva opisuje se kao vrlo hladne roditelje sa slabom ili gotovo nikakvom kontrolom. Ovakvi roditelji prema djeci postavljaju male zahtjeve, ne pružaju ni toplinu ni potporu djeci, kao ni kontrolu (Čudina-Obradović i Obradović, 2006). Također, roditelji nisu emocionalno prisutni ni uključeni, često su depresivni, pod stresom su pa stoga imaju jako malo vremena, volje i energije za djecu. Često se ovo roditeljstvo smatra jednim oblikom zlostavljanja djece – zanemarivanje. Ako djeca od rane dobi počnu biti zanemarivana, to utječe na narušavanje gotovo svih aspekata njihovog razvoja. Djeca koja su odrasla pod ovim roditeljskim stilom pokazuju mnogobrojne probleme kao što su antisocijalno ponašanje, problemi sa emocionalnim izražavanjem, imaju poteškoće u školi (Berk, 2015). Roditelji sa djecom grade odnos koji se temelji na vrlo niskom razumijevanju, nepokazivanju roditeljske ljubavi, ne provode zajedničko vrijeme, roditelji nemaju i ne pokazuju interese za dijete i njegove aktivnosti, želje, interese. To sve utječe na to da djeca reagiraju sa neprijateljstvom i otporom (Čudina-Obradović i Obradović, 2006).

3.1.5 Prezaštitnički stil roditeljstva

U suvremenom dobu može se naići na jednim dijelom noviji tip roditeljstva, a to je prezaštitnički stil roditeljstva. Roditelji u ovom stilu, može se reći, drže djecu pod „staklenim zvonom“. Djeca koja su odrasla pod takozvanim „staklenim zvonom“ često su uznemirena, frustrirana jer imaju manje slobode od ostale djece, što dovodi do toga da se s vremenom pretvaraju i postaju nezadovoljni. U budućnosti takva djeca jedva čekaju da odrastu kako bi se odvojili od svojih roditelja. Roditelje se može okarakterizirati kao dobronamjerne, žele djeci sve najljepše i najbolje tijekom života, no nesvjesno im zbog svoje neograničene zaštite i nemogućnosti da im djeca sama istražuju okolinu naprave da postanu „emocionalni invalidi“ (Šimunić Marija, 02.06.2024., Kreni zdravo, <https://krenizdravo.dnevnik.hr/zdravlje/psihologija/odgojni-stilovi-roditeljstva-tipovi-roditelja-i-vrste-odgoja>).

Tablica 1*Usporedba značajki odgojnih stilova (Berk, 2015)*

ODGOJNI STIL	PRIHVAĆANJE I UKLJUČENOST	KONTROLA	DAVANJE AUTONOMIJE
AUTORITARNI	Hladni, odbacujući, naređuju, kažnjavaju	Viču, kritiziraju, donose odluke umjesto djece, uskraćuju ljubav	Rijetko ili uopće ne slušaju mišljenje djeteta
PERMISIVNI	Topli, ali u potpunosti neuključeni	Imaju jako malo ili uopće nemaju zahtjeva	Djeci dopuštaju da donose sami odluke
AUTORITATIVNI	Topli, pažljivi, brinu o potrebama djeteta, imaju strpljenja	Dosljedno provode i objašnjavaju zahtjeve koji su razumni	Dopuštaju da dijete donosi odluke koje su u skladu sa njegovom spremnošću, potiču da dijete izražava svoje misli i osjećaje
INDIFERENTNI	Emocionalno povučeni i neuključeni	Imaju malo ili uopće nemaju zahtjeva	U potpunosti su ravnodušni prema mišljenju djece i njihovim odlukama

4 EKLANIZAM

Ekranizam je novi pojam koji je prema studijama okarakteriziran kao negativan utjecaj izlaganja ekranima u dugotrajnom vremenu, a utječe na mozak, emocionalni razvoj, pažnju, razvoj govora i manjak koncentracije. Pretjerana izloženost ekranima utječe na cjelokupan razvoj djece. Prema istraživanjima, čak je dijete od 4 mjeseca izloženo prvi puta ekranima, a 90% djece u dobi od dvije godine zna koristiti mobitele i tablete (Bašić Iva, 15.03.2024., Adiva, <https://www.adiva.hr/adiva/adiva-plus-sadrzaj/ekranizam-kada-treba-za-dijete-potraziti-savjet-strucnjaka/>). Ekranima smo zaista u današnje vrijeme neprestano okruženi pa je stoga teško zaobići njihovo pojavljivanje unutar obitelji. Iz stranih literatura mogu se pronaći podatci o tome kako se upotrebljavanje ekrana pojavljuje u najranijoj dobi. Rideout (2017) izlaže kako se u Sjedinjenim Američkim Državama unutar dvije godine utrostručilo vrijeme provedeno pred ekranima kod djece. Podaci nalažu da je izloženost ekranima tijekom dana u ranoj dobi uglavnom prosječno između jednog do dva sata pri čemu prednjači gledanje televizije (Coyne, 2022; Ferreira, 2020). Također, naglašeno je sve ranije izlaganje djece ekranima, s time da je već dojenčad u dobi od 6 mjeseci pred ekranima. Iako su preporučene smjernice o optimalnom korištenju ekrana tijekom ranog razvoja, roditelji i dalje ne prihvaćaju to, već se radi o njihovoj manjoj svijesti i percepciji kako njihova djeca uživaju u vremenu pred ekranom (Heller, 2021).

4.1 Utjecaji ekrana na djecu najranije dobi

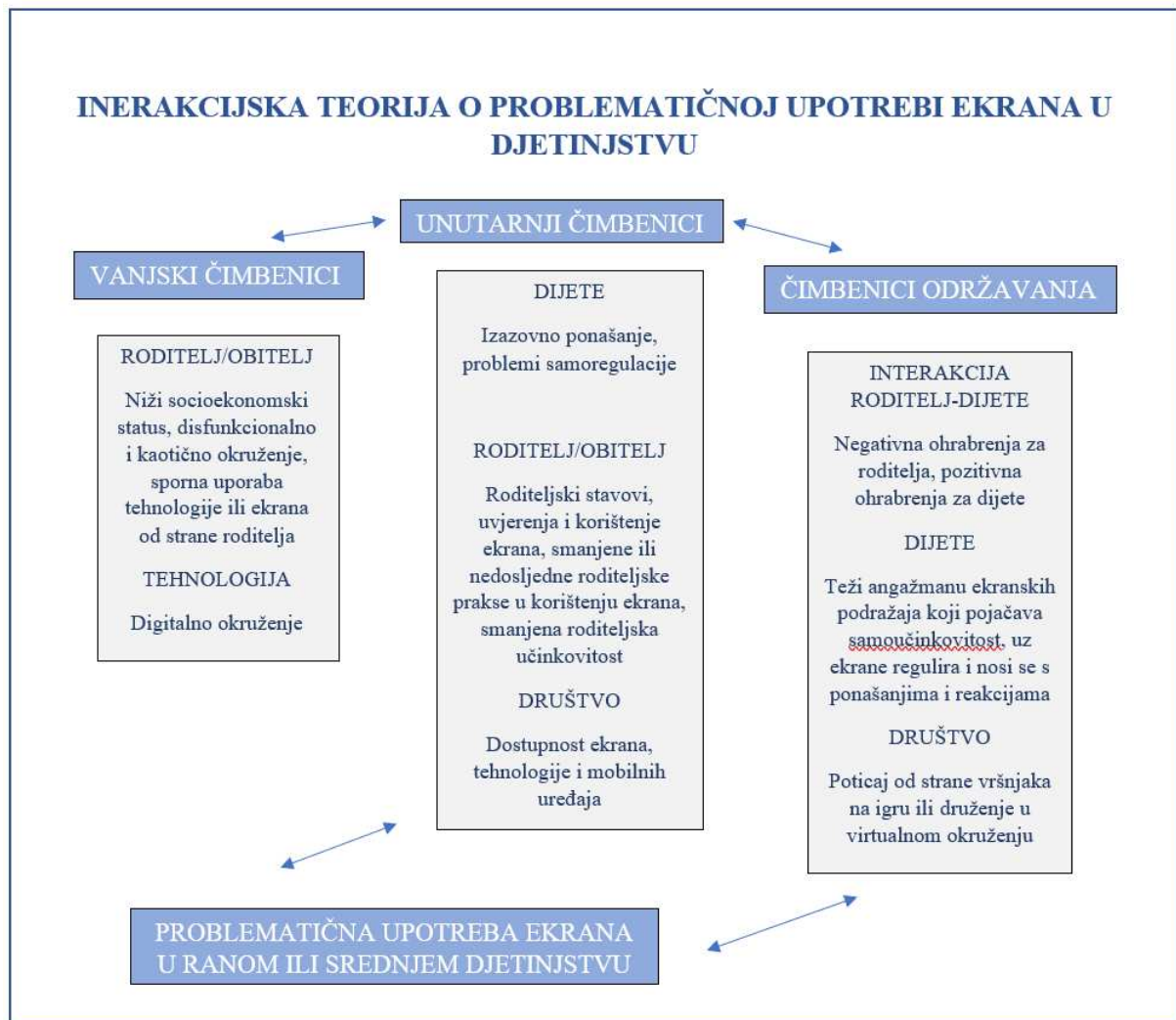
Mnogi sadržaji u istraživanjima odnose se na to kako utječu televizijski sadržaji i sadržaji novih ekranskih uređaja. Prema Covne (2022) sadržaj se dijeli na obrazovni, prosocijalni i nasilni. U njegovom istraživanju povezanost različitog sadržaja za djecu u dobi od 2 godine s prekomjernim izlaganjem ekranima dolazi se do zaključka kako je gledanje obrazovnog sadržaja najmanje povezano sa prekomjernim izlaganjem u budućnosti. Dok s druge strane prosocijalni sadržaj, koji ima pozitivnu namjenu, nije kasnije utjecao na smanjenje korištenja ekrana. Usporedbom između nasilnog sadržaja i prekomjernog izlaganja ekranima, nije pronađena povezanost jer su u toj dobi rijetko koja djeca gledala nasilne sadržaje. Smatra se da su televizijski sadržaji za djecu rane razvojne dobi uglavnom nerazumljivi i neprimjereni (Anderson, 2017) pa zbog toga negativno utječu na razvoj jezika. Dok s druge strane, neki autori izlažu da roditelji koriste bogatiji rječnik i uvode nove riječi nakon zajedničkog gledanja televizije (Anderson, 2017). Kao razlog tome navode se verbalne i kognitivne vještine koje su

u svom početnom razvoju i ograničeno trajanje i umjeravanje pažnje, što su sve ograničavajući čimbenici u eksperimentalnim istraživanjima (Samarakoon, 2019). Nažalost, nema još dovoljno istraživanja o utjecaju ekrana u najranijoj dobi pa su s time i dokazi o utjecaju još ograničeni. Vremenska izloženost ekranima u ranoj dobi ima značajan utjecaj na kasnije korištenje ekrana (Reid Chassiakos, 2016). S obzirom da u ranoj dobi djeca usvajaju mnoge navike, ona koja su više izložena ekranima imaju veću vjerojatnost nastaviti s korištenjem tehnologije kasnije u životu.

Domoff (2020) i Coyne (2022) smatraju da se pretjerana upotreba ne definira vremenskim terminom, već kao pretjerana upotreba koja narušava svakodnevno funkcioniranje djeteta. Sukladno tome u njihovim radovima razvijaju interakcijsku teoriju problematične upotrebe ekrana u djetinjstvu razrađujući faktore/čimbenike koji utječu na pojavu iste (Slika 2). Čimbenici su podijeljeni na distalne (vanjske), proksimalne (unutarnje) i čimbenike održavanja. Vanjski čimbenici odnose se na obiteljsko i digitalno okruženje. Obiteljsko okruženje je niži socioekonomski status i neravnotežno funkcioniranje obitelji, dok je suvremeno digitalno okruženje oblikovano da prepozna i koristi ono što je djetetu zanimljivo i u sferi interesa kako bi se ekrani što duže koristili u životu. Unutarnji čimbenici su dijete, roditelji odnosno obitelj i društvo. Na dijete se odnosi njegov temperament, problem samoregulacije i izazovno ponašanje, roditelji i društvo podrazumijevaju općenitu dostupnost ekrana te roditeljski stav prema istome. Coyne (2017) u svojim istraživanjima govori o većem vremenu izloženosti ekranu kod djece rane dobi koja su nemirna i imaju poteškoća sa samoregulacijom pa stoga navodi da roditelji kod pronalaženja načina za umirivanje djece posežu za ekranima. Pod čimbenike održavanja navode se interakcije između roditelja i djeteta, dijete i društvo. Interakcija roditelja i djeteta podrazumijevaju dogovor između roditelja i djeteta za korištenje ekrana kao sredstvo nagrade. Dijete koristi ekran kao regulaciju ponašanja, dok društvo ima utjecaj na korištenje ekrana.

Slika 2

Interakcijska teorija o problematičnoj upotrebi ekrana u djetinjstvu (izrada autora prema Domoff, 2020)

4.2 Utjecaj ekrana na djecu predškolske dobi (2-7 godina)

Prema podacima dostupnim u literaturi i u predškolskoj dobi utjecaj ekrana ovisi o međusobno ovisnim faktorima kao i u ranoj dječjoj dobi. Faktori o kojima se još uvijek raspravlja su sadržaj i vrijeme provedeno ispred ekrana, društveni kontekst gledanja, osim što roditelji imaju manju uključenost u ovoj dobi prilikom gledanja i više pažnje posvećene sadržajima kojima su izložena djeca. Zbog ne uključivanja odraslih osoba, odnosno roditelja u zajedničko gledanje može nastati negativan učinak na razvoj, ali ti učinci su pretežno blagi. Dok s druge strane navodi se kako postojanje interakcije i zajedničkog gledanja svih vrsta ekrana s roditeljima može i dovesti do povećanja razine naučenog kod djece (Low, 2021). Međutim, kvaliteta

roditeljstva ima mogućnost mijenjanja utjecaja ekrana na rani razvoj djece. Potvrdu o tome daju istraživanja prema kojima roditeljska nedosljednost, prekomjerna izloženost ekranima i neprimjereni sadržaji za predškolsku djecu nude veću vjerojatnost negativnih utjecaja, dok s druge strane topli, podupirući roditeljski odnosi i obrazovni sadržaji pridonose učenju (Hill, 2016). Negativni utjecaji mogu se pojaviti i u izvršnim funkcijama kod djece u predškolskoj dobi, a posebno u razvoju pažnje i samoregulacije. Također, mogu biti uzrokovani velikim opterećenjem djece i otežanim usmjeravanjem pažnje na aktivnosti tijekom dana ili manjom količinom vremena koje provedu u drugim aktivnostima pogodnima za razvijanje pažnje (Low, 2021). Ono što je ključno jest da je vremenska izloženost ekranima po svim istraživanjima povezana s negativnim utjecajima ukoliko je pretjerana. Pretjeranost se odnosi na vrijeme provedeno pred ekranima koje premašuje smjernice dane od vodećih državnih organizacija u području brige o ranom dječjem razvoju (Američka pedijatrijska akademija, Svjetska zdravstvena organizacija). Gledajući te smjernice vremenska izloženost ekranima kod djece predškolske dobi ne bi trebala biti duža od 1 sat dnevno (APA, 2016; WHO, 2019). Ako su djeca od najranije dobi izložena ekranima, gledaju neprimjeren sadržaj i pretjerano konzumiraju ekrane, to utječe na njihovo kognitivno, socijalno i emocionalno razvojno kašnjenje što se smatra znatnim prediktorima lošeg izvršnog funkcioniranja (Hill, 2016).

4.3. Utjecaj ekrana na djecu rane dobi s razvojnim odstupanjima i poteškoćama

U literaturi se mogu pronaći podaci o tome kako je utjecaj ekrana povezan s djecom rane dobi s teškoćama u razvoju i oni se odnose najčešće na djecu s autizmom. Prema centrima za kontrolu i prevenciju bolesti (CDC) rasprostranjenost autizma među djecom u Sjedinjenim Američkim Državama znatno je porasla u posljednjih 20 godina. Istraživanja su pokazala da je 2000. godine 6,7 od 1000 djece u dobi od 8 godina dijagnosticiran poremećaj iz spektra autizma, dok je 2020. godine brojka porasla na 27,6 od 1000 promatrane djece.

Graf 1

Rasprostranjenost spektra autizma u SAD-u na 1000 djece u dobi od 8 godina (izrada autora prema CDC)

Neki autori navode da to ima veze s prekomjernim izlaganjem ekranima (pretežno više od 4 sata dnevno) djece rane dobi za koje ističu da mogu prouzročiti srodne i slične obrasce ponašanja i simptome kao što su simptomi autizma. U svojim radovima osvrću se na vrijeme u kojem je pronađen najveći porast djece s poremećajem autizma, a povezuju ga s porastom dostupnih ekranskih uređaja (Heffler, 2016; Zamfir, 2018). Harlé (2019) navodi slučajeve koji su opisali istraživači u raznim zemljama, a prikazuju djecu rane dobi s postavljenom dijagnozom autizma koja su bila suviše izlagana ekranima i kod kojih simptomi poremećaja nestaju ili se smanjuju tijekom nekoliko mjeseci ukoliko nisu izloženi ekranima nego svakodnevnoj interakciji s odraslom osobom. Opis takvih slučajeva može se naći pod terminom „virtualni autizam“ (Harlé, 2019; Zamfir, 2018). Taj pojam se u stručnoj literaturi ne pronalazi nerijetko, no čini se da je dosta čest na različitim internetskim stranicama (kao i „ekranizam“ kod nas). Činjenica da su djeca s autizmom sklona povećanom korištenju i povećanoj upotrebi ekrana dokazana je odavno, pojavom televizora kao ekrana istraživanja su potvrdila njihovu veću izloženost (4,5 sata dnevno prema Gwynette, 2018). Uz sklonost povećanoj upotrebi

poznata je i njihova sklonost korištenju ekrana i uređaja na manje društvene načine (Gwynette, 2018; Harlé, 2019) što se objašnjava samom prirodom autizma, odnosno njihovoj sklonosti za ponavljajućim ponašanjima, ograničenim društvenim interesima i komunikacijskim obrascima. Ekranski uređaji mogu djeci s autizmom pružiti okruženje koje je predvidljivo i strukturirano za održavanja vlastitih rutina i ponavljajućih ponašanja te vizualne informacije koje su stabilne i ne uključuju emocionalnost. Uz to, korištenje im je jednostavno, dostupni su i lako prenosivi (Papoutsis, 2018; Valencia, 2019). Gale (2019) i Robain (2022) navode u istraživanjima postojanje sklonosti korištenja ekrana na manje interaktivne i društvene načine već u ranoj dobi. Također, navode da je veća fiksacija geometrijskih oblika povezana s jače izraženim simptomima autizma. Prema Christinaki (2014) postoje neke karakteristike ponašanja djece s autizmom tijekom igranja obrazovnih igara, a to su ponavljanje istog sadržaja, slaganje pojmova umjesto njihova učenja i namjerno davanje pogrešnog odgovora. Ekranski uređaji će lako omogućiti djeci s autizmom aktivnosti koje ispunjavaju njihove želje i potrebe za ponavljajućim ponašanjima jer na taj način mogu kroz razne aplikacije na ekranima neprestano gledati jedan vizualni prikaz ili dio njega, neprestano slušati jedan zvuk što dovodi do smanjenja vremena za izloženost društvenim podražajima koji imaju utjecaj na djetetov razvoj.

4.4 Poteškoće interpretacije sadržaja s ekrana u stvarni svijet

Djeca često ne mogu interpretirati u svakodnevnicu i stvaran svijet ono što gledaju na ekranu. Djeca uče o društvenom svijetu dok slijede vizualne i verbalne znakove roditelja i odraslih, ali imaju poteškoće prilikom prenošenja onoga što vide u jednom aspektu u drugi, primjerice s ekrana u stvarni život (Lauricella, Barr i Calvert, 2016). Prirodno reagiranje osobe ili nekog lika u videozapisima je prilično ograničeno zato što pogled osobe ili lika na ekranu nije na razini pogleda djeteta niti je usmjeren prema djeci, nema reakcije na njihov pogled, verbalizacije ili radnje. Osoba ili lik na televiziji ne koristi dječja imena, ne imenuje dijete, a zahtjevi za usmjeravanjem pažnje nisu u skladu sa statusom pažnje djeteta. Odsutnost takvih društvenih znakova može imati utjecaj na vrlo malu djecu na način da tumače unaprijed snimljene videozapise kao nenamjerne situacije pa shodno tome su irelevantne za učenje. K tome, nedostatak spontane komunikacije i interakcije dovodi do toga da dijete nije zainteresirano za spontano učenje jer sadržaj ne može doživjeti kao onaj koji se može učiti, već kao pasivan (Strouse i sur., 2018). Prema istraživanjima Richert, Robb, Fender i Wartella, (2010) te Roseberry, Hirsh-Pasek i Golinkoff (2014) pokazalo se da su djeca imala više uspjeha prilikom

učenja riječi načinom da su tijekom učenja pratila oči odrasle osobe koja ih je podučavala. Najznačajniji faktor uspješnog učenja novih riječi je društvena interakcija (Roseberry i sur.,2014). Upravo to naglašava koliko su važni društveni znakovi u učenju jezika. Međutim, za djecu kronološke dobi ponekad je korisnije ako gledaju kako dva lika komuniciraju međusobno na ekranu nego da likovi pokušavaju uspostaviti komunikaciju s djecom dok postavljaju pitanja i čekaju odgovor na koji djeca nikada ne dobe povratnu informaciju. Također, u istraživanju Strouse i Ganaea (2017) navode kako postoji razlika između prijenosa informacija kod djece od 20 mjeseci starosti i 26 mjeseci prilikom izlaganja digitalnim slikovnicama i tradicionalnih, printanih slikovnica. Dvadesetomjesečna djeca nisu formulirala uspješno ni prenosila naučenu riječ iz slikovnice koja je digitalna, već su ju koristila u izvornom kontekstu. S druge strane, djeca iste dobi koja su čitala tradicionalnu slikovnicu i djeca od 26 mjeseci koja su čitala digitalnu slikovnicu generalizirala su i uspjela prenijeti riječi i na primjere iz stvarnog svijeta. Dakle, djeca koja su mlađa, u ovom istraživanju djeca od 20 mjeseci, imaju poteškoće sa prijenosom informacija o riječi koju uče iz digitalnog u stvarni svijet. Roditelji kao ulogu u čitanju digitalnih slikovnica imaju razviti strategiju sličnu onima koja se koristi tijekom čitanja tradicionalnih slikovnica, primjerice opisivanje slika na zaslonu, pokazivanje, usmjeravanje i privlačenje djetetove pažnje na sadržaj, naglašavanje bitnih stavki, povezivanje s iskustvima u stvarnom životu.

4.5 Povezanost utjecaja ekrana i interakcije roditelja sa djecom

O tome kada se govori kako ekran utječe na dječji razvoj, neophodno je spomenuti i utjecaj koji imaju na same roditelje, posljedično na njihovo ponašanje prema djeci. Sve je više dokaza i istraživanja o tome da se tehnologija pojavljuje u kontekstu interakcije roditelja i djeteta i da može imati negativan utjecaj na samu interakciju što pak dovodi do posljedice sporijeg i siromašnijeg jezičnog razvoja djece (Corkin i sur.,2021). Različite studije (Kildare i Middlemiss, 2017; Dalope i Woods, 2018; Corkin i sur., 2021) ukazuju na to da roditeljeva upotreba mobilnih uređaja može skrenuti njihovu pažnju od interakcije i posvećenosti s djecom, a s time i djetetova očekivanja od interakcije s roditeljem se smanjuje. To može dovesti do toga da djeca neće dobiti kvalitetan jezični poticaj. Roditelji korištenjem mobilnih uređaja i ekrana postanu „nedostupni“ za svoju djecu i njihova se interakcija stavlja na „čekanje“ sve dok roditelj ne odluči maknuti uređaj. Dođe li do te situacije, da se digitalni uređaj umetne između roditelja i djeteta, interakcija se prekida. Roditelji se sve češće koriste i izlažu ekranima

iz raznih razloga kao što su dopisivanje, razgovor ili dosada i pritom mogu propustiti prepoznavanje djetetovih znakova i potreba. Dolazi do smanjenja kontakta očima i manje održivog govora, igra se smanjuje ili je zamijenjena korištenjem ekrana. Umjesto da dođe do usklađivanja jednih s drugima kroz česte interakcije, može doći do toga da postanu manje odgovorljivi jedno drugom (Kildare i Middlemiss, 2017; Dalope i Woods, 2018). Međutim, roditelji mogu komunicirati sa svojim djetetom tijekom korištenja ekrana i drugih uređaja, ali te su interakcije uglavnom površne, kratke i bez kontakta očima. Prema tome, mobilni uređaji imaju negativan utjecaj na sposobnost roditelja da primjereno reaguju na potrebe djece. Pokazalo se i da sposobnost roditelja da uđu u koordiniranu pažnju sa svojim djetetom, kada oboje rade na istim predmetima i aktivnostima, podržava jezični razvoj kod djece mlađe dobi. Međutim, manja je vjerojatnost da će se združena pažnja pojaviti ako su roditelji ometani ekranima i nisu svjesni što njihovo dijete radi (Corkin i sur., 2021). Samim time, roditelji koji često provode vrijeme na svojim mobilnim uređajima i koji njima pridaju više pažnje nego svojoj djeci uzrokuju sporije usvajanje jezika tijekom predškolske dobi djece u usporedbi s odgovornim roditeljstvom. Mobilna tehnologija može imati još veći obujam za ometanje interakcija roditelja i djece u usporedbi s dječjom upotrebom ekrana i tehnologije što potencijalno povećava rizik od negativnog učinka na razvoj jezika djece (Corkin i sur., 2021).

Edukacijska rehabilitatorica Jelena Petranović, zaposlena u Dječjem vrtiću Pjerina Verbanac u Labinu, u svojim navodima objašnjava da je digitalni autizam reverzibilnog tipa, odnosno moguće je adekvatnim intervencijama dijete vratiti na uredan razvojni put, ali samo ako se na vrijeme reagira.

4.6 Uloga odgojitelja

Uloga odgojitelja postaje praćenje i slušanje djece, interpretiranje i razumijevanje njihovih aktivnosti, procjena situacija u kojima bi se trebao uključiti u aktivnost, te traženje adekvatnog načina da se uključi, kako bi „iznutra“ mogao poduprijeti njezin kvalitetniji razvoj (Slunjski, 2003, 134)

U odgojno-obrazovnim ustanovama odgojitelj ima pristup kojim poštuje znatiželju djece, njihove interese i potrebe. Takvim pristupom djetetu se omogućuje sloboda izbora, što je bitno u kasnijem razvoju odgovornosti i samostalnosti. U odgojno – obrazovnoj skupini takav pristup koji je usmjeren na dijete ogleda se u komunikaciji. Vrlo je bitno u takvoj komunikaciji da

odgojitelj uvijek koristi djetetovo ime, da mu se često obraća osobno, spušta se na razinu očiju djeteta, da sluša što mu dijete govori i reagira na ono što kaže. Ako odgojitelj kaže djetetu da će nešto kasnije učiniti, on treba to i učiniti. Treba često dati djetetu priliku da drugima pokaže svoje radove i da s drugima podijeli svoje interese, prijedloge, ideje i da ga pohvali. Dijete u vrtiću usvaja temeljne vrijednosti kao što su solidarnost, jednakost, uvažavanje, ali i potiče se socijalizacija, interakcija sa vršnjacima, emocionalni i kognitivni razvoj djeteta, razvijanje odgovornosti i osjećaja za potrebe drugih (Milić-Babić i sur., 2018). Pomoću, primjerice projekata, koji se sve više provode u vrtićima, djeca se kroz igru upoznaju s različitostima, raznim vrstama obitelji, o rasama i razlikama u izgledu. Pomoću takvih pedagoških aktivnosti djeca imaju priliku usvojiti kroz igru nova znanja o okolini i svijetu oko sebe, zajednički odgoj i učenje djece s teškoćama i djece bez teškoća u razvoju. Na taj način djeca razvijaju temeljne ljudske vrijednosti: prihvaćanje, empatiju, uvažavanje različitosti, odgovornost, međusobno pomaganje, toleranciju i suradnju (Valjan-Vukić, 2011). Da bi dijete naučilo poštivati i cijeniti različite od sebe, i ono samo mora biti shvaćeno, prema njemu se mora odnositi s poštovanjem te se trebaju poštivati njegove individualne karakteristike i osobnost. Djeca u današnje vrijeme odrastaju u okruženju u kojem su prisutni različiti masovni mediji, pa se na njih brzo i neprimjetno naviknu. Zato je jako bitno da su odgojitelji djece medijski pismeni jer jedino medijski pismena osoba može pravilno i društveno medijski opismeniti dijete. Prema Tatković, Diković (2016.) postoje različite razine komunikacije medijima:

- Tehnička (tehnička kvaliteta medija i kanala)
- Semantička (jednak smisao poruke pošiljatelja i interpretacije kod primatelja)
- Bihevioristička (djelovanje poruke na primatelja i ponašanja koji slijedi)

Mediji imaju važnu ulogu u životu djece i njihove obitelji pa je važno osvijestiti medijske navike samih roditelja što je preduvjet mogućnosti odgovornog i kompetentnog razgovora sa djecom o medijskim sadržajima (Ilišin, 2001.). Utjecaj samih medija može biti pozitivan ili negativan za dijete u predškolskoj ustanovi. Kod razvoja jezičnog područja televizija i ekrani imaju veliku važnost, primjerice možemo čuti dijete od četiri godine kako se koristi sa stručnim riječima za koje niti samo ne zna značenje. Dijete brzo upija jezičnu komunikaciju koju je čulo na televizijskim ekranima jer je svakodnevno izloženo istim. Poželjno bi bilo da odgojitelji naprave raspored, u koji je potrebno uključiti i roditelje djece kako bi se djeca mogla pridržavati tih pravila i kod kuće. Kvalitetan televizijski sadržaj, određene internetske stranice posebno za djecu određene dobi mogu pomoći u istraživanju primjerice različitih kultura, rasa, tradicija i svega za što djeca pokažu interes. Kako u odgojno-obrazovnim ustanovama, tako bi i kod kuće

bilo poželjno razgovarati s djecom o programu, likovima, moglo bi se raspravljati o glavnoj radnji, što bi oni mijenjali, što im se sviđa i slično. Zajedničko gledanje i rasprava daje priliku da se djeci ukaže na ono što je ispravno i ono što je pogrešno u tim programima. Kod uključivanja djeteta s autizmom u vrtić, postoje različite pripreme i prilagodbe od strane vrtića, odgojne skupine i samog djeteta. Za početak, potrebno je da se odgojitelj, koji vodi skupinu u koju će se dijete uključiti, pripremi. Prema Bujas Petković, Frey-Škrinjar i sur. (2010) odgojitelji koji rade s djecom iz spektra autizma trebali bi imati znanje o samom autizmu i specifičnim metodama rada, a to znanje potrebno je konstantno nadograđivati. Nadalje, ne može to bilo tko, odgojitelji bi trebali imati određene osobine i motivaciju da to sve povežu i poučno primijene. Dakle, ako dijete s autizmom pohađa redovite ili posebne odgojno-obrazovne skupine to za odgojitelja predstavlja veliki izazov koji zahtjeva dodatnu edukaciju, no i odgojitelju treba pružiti mogućnost izražavanja vlastitog mišljenja i stavova. Đunđerac i sur. (2005) navode da je, osim stručne potpore, djeci s teškoćama u razvoju potrebna i velika angažiranost svih odraslih. Ono što je važno, da u slučaju dodatne edukacije odgojitelj ne postaje edukacijsko-rehabilitacijski stručnjak, nego samo povećava opseg svojeg znanja i svojih kompetencija potrebnih za provođenje inkluzivne prakse Skočić-Mihić (2011).

ZAKLJUČAK

Autizam je vrlo opširan i kompleksan razvojni poremećaj koji se javlja od najranije dobi kod djece, većinom do treće godine, ali traje cijeli život. Djeca i odrasli koji boluju od autizma, imaju specifična, karakteristična stereotipna ponašanja i interese. Njima je vrlo bitno pružiti podršku, ohrabriti ih i biti uz njih. Također, autizam se ne smije smatrati nekom naljepnicom za osobe koje imaju autistični poremećaj, već se treba osoba gledati zbog onog što je iznutra. Isto tako, osobe nije potrebno žaliti, već im pružiti razumijevanje i prihvatiti ih. S druge strane, postoji termin digitalni autizam ili ekranizam, koji je nastao zbog prekomjernog izlaganja ekranima od najranije dobi. Zbog te izloženosti ekranima dolazi do prekomjernog stimuliranja živčanog sustava što dovodi do poremećaja u jezično-govornome razvoju, pažnje, komunikacije, koncentracije i čestih promjena raspoloženja. Nadalje, djeca od najranije dobi znaju samostalno koristiti razne ekrane i uređaje, provode mirno i tiho vrijeme gledajući razne sadržaje, često ponavljaju engleske riječi i izraze, dok se na materinjem jeziku ne mogu i ne znaju izraziti. Ponekad se to izražavanje na stranim jezicima često pripisuje „nadarenosti“ djeteta, što je zapravo suprotno. Također, mijenja se i igra ili im je teško zaigrati se sa svojim vršnjacima, ne izlaze van na igranje već vrijeme provode ispred ekrana. Istraživanja nalažu kako je nemoguće danas u potpunosti djeci zabraniti ili ih izolirati od ekrana, no može se optimalno dozirati izlaganje ekranima i dopustiti im gledanje kvalitetnog sadržaja što može imati pozitivan utjecaj dječji razvoj. S obzirom da je sve više prisutno izlaganje ekranima i različitim digitalnim uređajima, kod roditelja se pojavljuje sve veća zabrinutost oko potencijalnih negativnih utjecaja na njihovu djecu i njihov razvoj. Uz pomoć stručnjaka koji su prisutni od rane dobi djece može dovesti do ključnih točaka od kojih kreće oblikovanje, usvajanje i razvijanje obrazaca ponašanja, stavova i vrijednosti koje mogu obilježiti cijelo djetinjstvo i kasnije cijeli život. Trebalo bi roditeljima uz iznošenje svih mogućih opasnosti, raznim istraživanjima pokušati osvijestiti koje su sve negativne strane i utjecaji konzumiranja raznih ekrana i pomoći im pronaći načine uz koje bi mogli odrediti vlastita pravila i dosljednost. Također, stručnjaci su bitni u području stvaranja individualnih podrški i intervencija tijekom rane dobi, s obzirom na sve veću uključenost ekrana. Međusobna suradnja stručnjaka različitih profila i profesija omogućila bi bolje shvaćanje i razumijevanje razvojnih profila djece pa bi prema tome postojala prilagodba sadržaja i aplikacija kako bi djeci mogli biti razumljivi, korisni i poticajni. Stručnjaci koji se konstantno educiraju o novim ekranskim uređajima, sadržajima i njihovim potencijalnim utjecajima, moći će se bolje i uspješnije nositi s izazovima koje ovo područje stavlja pred djecu i njihove roditelje.

LITERATURA

- 1) Anderson, D. R., Subrahmanyam, K. on behalf of the Cognitive Impacts of Digital Media Workgroup (2017). *Digital Screen Media and Cognitive Development*. Pediatrics, 140 (2).
- 2) Bašić, I. *Ekranizam: kada treba za dijete potražiti savjet stručnjaka*. Preuzeto 07.05.2024. s <https://www.adiva.hr/adiva/adiva-plus-sadrzaj/ekranizam-kada-treba-za-dijete-potraziti-savjet-strucnjaka/>
- 3) Berk, L. A. (2015). *Dječja razvojna psihologija*. Naklada Slap.
- 4) Blanuša Trošelj, D., Srića, S. (2014). *Tv-sadržaji i slobodna igra djece u vrtiću*. Croatian Journal of Education, 16, 25-41.
- 5) Brajša-Žganec, A. (2003). *Dijete i obitelj: emocionalni i socijalni razvoj*. Jastrebarsko: Naklada Slap
- 6) Bujas Petković, Z., Frey Škrinjar, J., Hranilović, D., Divčić, B., Stošić, J. (2010). *Poremećaji autističnog spektra: značajke i edukacijsko-rehabilitacijska podrška*. Zagreb: Školska knjiga.
- 7) Christinaki, E., Vidakis, N., Triantafyllidis, G. (2014). *A Novel Educational Game for teaching Emotion Identification Skills to Preschoolers with Autism Diagnosis*. Computer Science and Information Systems, 11, 2, 723–743.
- 8) Corkin, M. T., Henderson, A., Peterson, E. R., Kennedy-Costantini, S., Sharplin, H. S. i Morrison, S. (2021). *Associations between technoference, quality of parent-infant interactions, and infants' vocabulary development*. Infant behavior & development, 64.
- 9) Coyne, S. M., Rogers, A. A., Zurcher, J. D., Stockdale, L., & Booth, M. (2020). *Does Time*

- Spent Using Social Media Impact Mental Health? An Eight Year Longitudinal Study.* Computers in Human Behavior, 104, Article ID: 106160. Preuzeto 9.7.2024. s <https://doi.org/10.1016/j.chb.2019.106160>
- 10) Dalope, K. A., i Woods, J. L. (2018). *Digital Media Use in Families: Theories and Strategies for Intervention* April 2018 Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America 27 (2):145-158 27(2):145-158 DOI:10.1016/j.chc.2017.11.001 Preuzeto 9.7.2024. s https://www.researchgate.net/publication/323705712_Digital_Media_Use_in_Families_Theories_and_Strategies_for_Intervention
- 11) Dodig-Ćurković, K. (2013). *Psihopatologija dječje i adolescentne dobi*. Osijek: Svjetla grada.
- 12) Domoff, S. E., Borgen, A. L., & Radesky, J. S. (2020). *Interactional theory of childhood problematic media use*. Human Behavior and Emerging Technologies, 2(4), 343–353. <https://doi.org/10.1002/hbe2.217>
- 13) Đunderac, R., Zajčić, M. i Solarić, T. (2005). O integraciji djece s poteškoćama u razvoju. Dijete, vrtić, obitelj: Časopis za odgoj i naobrazbu predškolske djece namijenjen stručnjacima i roditeljima, 16-24.
- 14) Ferreira, J., Prucha, B., Souto, R., Peixoto Lima, R., Morna, C., Pinto, O. (2020). *Screen time use in children less than five years old*. Nascere e Crescere - Birth and Growth Medical Journal. 29 (4), 188-195
- 15) Grgurić, J., Jovančević, M. i suradnici (2018). *Preventivna i socijalna pedijatrija*. Zagreb: Medicinska naklada
- 16) Gwynette, M. F., Sidhu, S. S., Ceranoglu, T. A. (2018). *Electronic Screen Media Use in Youth With Autism Spectrum Disorder*. Child and adolescent psychiatric clinics of North America, 27, 203–219. <https://doi.org/10.1016/j.chc.2017.11.013>
- 17) Harlé, B. (2019). Intensive early screen exposure as a causal factor for symptoms of

autistic spectrum disorder: The case for «Virtual autism». Trends in Neuroscience and Education, 17. <https://doi.org/10.1016/j.tine.2019.100119>

18) Heffler, K. F., Oestreicher, L. M. (2016). Causation model of autism: Audiovisual brain specialization in infancy competes with social brain networks. Medical Hypotheses, 91, 114-122. <https://doi.org/10.1016/j.mehy.2015.06.019>

19) Heller, N. A. (2021). Infant media use: A harm reduction approach. Infant Behavior and Development, 64. <https://doi.org/10.1016/j.infbeh.2021.101610>

20) Hill, D., Ameenuddin, N., Reid Chassiakos, Y., Cross, C., Hutchinson, J. (2016). Media and Young Minds. Council on communications and media. Pediatrics

21) Klin, A. (2006) Autism and Asperger Syndrome: An Overview. Revista Brasileira de Psiquiatria, 28, S3-S11. <http://dx.doi.org/10.1590/S1516-44462006000500002>

22) Kildare, C. A., & Middlemiss, W. (2017). Impact of parents mobile device use on parent-child interaction: A literature review. Computers in Human Behavior, 75, 579–593. <https://doi.org/10.1016/j.chb.2017.06.003>

23) Lauricella, A. R., Barr, R. i Calvert, S. L. (2016). Toddler learning from video: Effect of matched pedagogical cues. Infant behavior & development, 45(Pt A), 22–30.

24) Low, F., Wilkinson, C., Gluckman, P. (2021). Screen time: The effects on children's Emotional, social, and Cognitive development. Koi Tū: The Centre for Informed Futures

25) Ljubetić, Maja, Biti kompetentan roditelj. Zagreb: Mali profesor, 2007

26) Maccoby, E. E., & Martin, J. A. (1983). Socialization in the Context of the Family: Parent-Child Interaction. In P. H. Mussen, & E. M. Hetherington (Eds.), Handbook of Child Psychology: Vol. 4. Socialization, Personality, and Social Development (pp. 1-101). New York: Wiley.

- 27) Maenner, M. J., Shaw, K. A., Bakian, A. V. (2021). Prevalence and Characteristics of Autism Spectrum Disorder Among Children Aged 8 Years — Autism and Developmental Disabilities Monitoring Network, 11 Sites, United States. *Surveillance Summaries*, 70 (11), 1–16
- 28) Milić Babić, M., Tkalec, S., Powell Cheathau, L. (2018). Pravo na odgoj i obrazovanje djece s teškoćama od najranije dobi. *Croatian Journal of Education: Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje*, 20 (1), 233-263
- 29) Nikolić Staniša, 2000, *Autistično dijete, kako razumijeti dječji autizam*, Zagreb, Prosvjeta
- 30) Papoutsis, C., Drigas, A. (2018). Mobile Applications to Improve Emotional Intelligence in Autism – A Review. *International Journal of Interactive Mobile Technologies*, 12 (6), <https://doi.org/10.3991/ijim.v12i6.9073>
- 31) Potter, W. J. (2014). Guidelines for Media Literacy Interventions in the Digital Age. *Medijska istraživanja*. 20 (2). str. 5-31 <https://hrcak.srce.hr/133805>
- 32) Reid Chassiakos, Y., Radesky, J., Christakis, D., Moreno, M. A., Cross, C. (2016), *Children and Adolescents and Digital Media*. *Pediatrics*, 138
- 33) Remschmidt, H. (2009). *Autizam. Pojavni oblici, uzroci, pomoć*. Jatrebarsko: Naklada Slap
- 34) . Rideout, V. (2017). The Common Sense Census: Media Use by Kids Age Zero to Eight in America. A Common Sense Media Research Study. Inter-university Consortium for Political and Social Research <https://doi.org/10.3886/ICPSR37491.v2>
- 35) Richert, R. A., Robb, M. B., Fender, J. G. i Wartella, E. (2010). Word learning from baby videos. *Archives of pediatrics & adolescent medicine*, 164(5), 432–437.
- 36) Robain, F., Godel, M., Kojovic, N., Franchini, M., Journal, F., Schaer, M. (2020). Measuring social orienting in preschoolers with autism spectrum disorder using cartoons stimuli. *Journal of Psychiatric Research*, 156, 398-405, <https://doi.org/10.1016/j.jpsychires.2022.10.039>
- 37) Roje Đapić, M., Buljan Flander, G., Selak Bagarić, E. (2020). Mala djeca pred malim ekranima: Hrvatska u odnosu na Europu i svijet, *Napredak*, 161 (1-2), 45-61
- 38) Roseberry, S., Hirsh-Pasek, K. i Golinkoff, R. M. (2014). Skype me! Socially contingent interactions help toddlers learn language. *Child development*, 85(3), 956–970

- 39) Sabolić E., (2006.) Rana intervencija rizične djece ili djece koja su se rodila kao rizična, 2006, Zbornik radova, Centar za rehabilitaciju. 82-84.
- 40) Sabolović V.(2008), Moj vrtić – Priručnik za sretnije odrastanje, 8-15
- 41) Samarakoon, U., Usoo, H., Halolluwa, T. (2019). What they can and cannot: A metaanalysis of research on touch and multi-touch gestures by two to seven-year-olds.
- 42) Skočić-Mihić, S. (2011). Spremnost odgajatelja i faktori podrške za uspješno uključivanje djece s teškoćama u rani i predškolski odgoj i obrazovanje: Doktorska disertacija. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu.
- 43) Slunjski, E. (2003). Devet lica jednog odgojitelja/roditelja. Zagreb: Mali profesor d.o.o
- 44) Stevanović, M. (2000). Obiteljska pedagogija. Varaždinske Toplice: Tonimir
- 45) Šimleša S., Ljubešić M., *Suvremena psihologija* 12, 2009., 2, 373-390, <https://hrcak.srce.hr/file/123475>
- 46) Šimunić M., (2024), *Kreni zdravo*, <https://krenizdravo.dnevnik.hr/zdravlje/psihologija/odgojni-stilovi-roditeljstva-tipovi-roditelja-i-vrste-odgoja>
- 47) Tatković, N., Diković, M., Tatković, S., (2016). Pedagoško-psihološki aspekti komunikacije. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile
- 48) Tomljenović, R., Ilej, M. i Banda, G. (2018). Djeca i mediji: knjižica za roditelje i skrbnike djece. Zagreb: Agencija za elektroničke medije.
- 49) Valencia, K., Rusu, C., Quiñones, D., Jamet, E. (2019). The Impact of Technology on People with Autism Spectrum Disorder: A Systematic Literature Review. *Sensors*, 19, 20 <https://doi.org/10.3390/s1920448>
- 50) Vasta, R., Heith, M., Miller, S.A. (1998). *Dječja psihologija*, Naklada Slap, Jastrebarsko
- 51) Volkmar, F. R., Klin, A. (2000). Diagnostic Issues in Asperger Syndrome. U A. Klin, F. R. Volkmar, S. S. Sparrow (ur.), *Asperger Syndrome*, 25-71. New York London: The Guilford Press.
- 52) Zamfir, M. T. (2018). The consumption of virtual environment more than 4 hours/day, in the children between 0-3 years old, can cause a syndrome similar with the autism spectrum disorder. *Journal of Literary Studies*

Tablica 1 Usporedba značajki odgojnih stilova (Berk, 2015).....	15
Slika 1 Utjecaj stilova na osobine djece (izrada autora prema: http://os-ludbreg.skole.hr/kutak_za_roditelje).....	12
Slika 2 Interakcijska teorija o problematičnoj upotrebi ekrana u djetinjstvu (izrada autora prema Domoff, 2020).....	18
Graf 1 Rasprostranjenost spektra autizma u SAD-u na 1000 djece u dobi od 8 godina	20

Izjavljujem da je moj završni rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istoga nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)